

Exordium Aflevering 4

Beste programma-verantwoordelijke,

Deze Unit betekent het einde van de informatie-gerichte bijdragen : vanaf nu zal het werk eerder proces-gericht zijn. Misschien wilt u de gemeenschap hieromtrent verwittigen.

Deze Unit beoogt een vereenvoudigde voorstelling van de discussie omtrent de evolutie van de primitieve documenten : zij trekt heel de kwestie open van documenten die eerder pleidooien zijn dan objectieve verslagen en herneemt enkele elementen i.v.m. de "minutieuze lezing".

Dit is allemaal belangrijk maar inleidend.

In deze Unit vatten we het proces aan van de zorgvuldige lezing van de documenten. In plaats van een reeks (voet)noten te geven, die de lezers zouden informeren omtrent de betekenis van de tekst, heb ik vragen gesteld en hen aangemoedigd zelf de antwoorden te vinden. Sommigen zullen deze methode als frustrerend ervaren. Ik zou u willen vragen hen te bemoedigen het zelf te proberen en, zoals altijd, te volharden.

Unit 4 en 5 zullen dezelfde werkwijze volgen voor het Exordium Parvum en de Carta Caritatis. Dank voor uw medewerking aan dit werk !

Broederlijk,

Michael

Fr. Michael Casey, OCSO
Tarrawarra Abbey
659 Healesville Road
Yarra Glen, Victoria, 3775
Australia

Tel : [61] (03) 9730 1306

Fax : [61] (03) 9730 1749

E-mail : tarabbey@ozemail.com.au

EXORDIUM

UNIT 3

DE PRIMITIEVE CISTERCIENZERDOCUMENTEN

De primitieve Cisterciënzerdocumenten

Deze unit behandelt het doel en de ontwikkeling van de diverse teksten die vanuit de eerste generatie Cisterciënzers tot ons gekomen zijn. Het is een poging tot antwoord op de vragen : Hoe ontstond het Exordium Parvum en de Carta Caritatis ? Als welk soort teksten waren ze bedoeld ?

Doelstellingen

- a) Begrijpen dat de diverse documenten samenhoren als onderdeel van een juridische collectie.
- b) Het huidig wetenschappelijk onderzoek naar de evolutie van de diverse documenten naar waarde schatten.
- c) Het *Exordium Cistercii* nauwgezet lezen, als manier om de belangrijkste opeenvolgende gebeurtenissen rond de stichting van het Nieuw Klooster te begrijpen.

DE PRIMITIEVE CISTERCIENZERDOCUMENTEN

Deze unit behandelt de oorsprong en de ontwikkeling van de primitieve cisterciënzer teksten: het *Exordium Parvum*, de *Carta Caritatis*, het *Exordium Cistercii* en zijn bijlagen. Om gewoon te raken aan de praktijk van een 'minutieuze lezing' zullen we beginnen met de gemakkelijkste tekst : het *Exordium Cistercii*. Hieruit proberen we ons een algemeen beeld te vormen van de gebeurtenissen rond de stichting van het Nieuw Klooster.

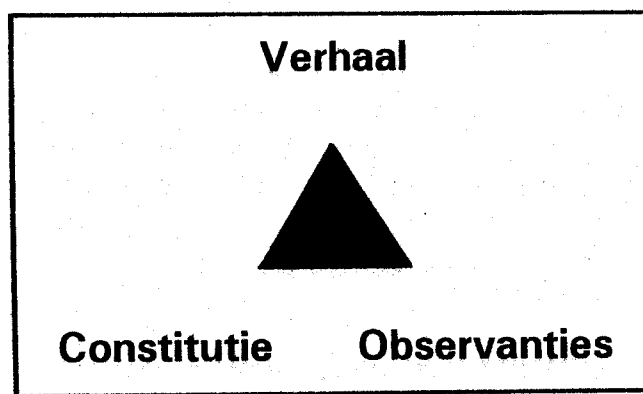
Een kleine aanmerking : denk niet dat wij die documenten slechts één keer zullen lezen - er het 'verhaal' uit halen en ze dan terzijde leggen. Reeds in de vorige unit zochten we in deze teksten naar informatie over de Stichters. In de drie volgende units zullen we ze heel langzaam lezen, in een poging aan alles aandacht te schenken. In de laatste vijf units zullen we ze iedere maand hernemen om er een bepaald thema uit te halen waaraan we voordien misschien niet veel aandacht schonken.

1. Het begrip 'een juridische collectie'

Wat moeten wij denken over teksten als het *Exordium Parvum* en het *Exordium Cistercii* ? Waarschijnlijk beschouwen de meesten onder ons ze eenvoudigweg als verhalen over de gebeurtenissen rond de eerste jaren van het Nieuw Klooster. Misschien bekijken we ze als strikt historisch of anderzijds als een 'familie-geschiedenis' - met de gebruikelijke simplificaties en verfraaiingen, maar we veronderstellen dat het doel is het verhaal weer te geven.

Een dergelijke benadering is niet verkeerd, maar ze moet verhelderd worden. Deze teksten zijn verhalen van een bijzondere aard. **Het *Exordium Parvum* en het *Exordium Cistercii* zijn verhalen die geschreven werden om als basis te dienen voor een juridische identiteit.** In tegenstelling met het *Exordium Magnum* behoren zij niet tot het genre stichtende anecdotes of 'voorbeelden'. Het zijn geen oefeningen in mythe-vorming of geschiedschrijving. Deze teksten zijn juridische documenten - deel van een juridische collectie waarmee de Orde zichzelf aan Rome voorstelt met de bedoeling een pauselijke goedkeuring en bevestiging te krijgen.

Een dergelijke collectie bestaat gewoonlijk uit drie delen : een verhaal, een constitutie en een reeks observanties die het leven bepalen van de nieuwe Orde en die deze onderscheiden van andere reeds bestaande Ordes. In onze documenten is het *Exordium Parvum* het verhaal, de *Carta Caritatis* de constitutie en de Statuten/Instituta/Capitula sommen de kenmerkende Cisterciënzerobservanties op. De drie onderdelen van een juridische collectie moeten in hun geheel bekeken worden als een bundel met een gemeenschappelijk doel. In de handschriften worden alle elementen in volgorde bijeengevoegd onder de algemene titel : "Hier beginnen de gebruiken van de Cisterciënzers".

Het eigen recht van veel Ordes volgt eenzelfde volgorde :

- * verhaal,
- * constituties,
- * statuten.

- * Eerst is er een verhaal dat de omstandigheden beschrijft rond de stichting : de voornaamste personen worden vermeld en de verschillende etappes in de ontwikkeling van het concept worden weergegeven. Hieraan kunnen de getuigenissen van belangrijke personen die het ontwerp steunen, toegevoegd worden.
- * Op de tweede plaats volgt een constitutionele tekst die de structuren i.v.m. de relaties binnen de Orde bepaalt. De *Carta Caritatis* beschrijft de verhouding tussen het stichtingshuis en het dochterhuis, de werking van het Generaal Kapittel en geeft enkele richtlijnen ter oplossing van bijzondere moeilijkheden.
- * Op de derde plaats zijn de Instituta ingelijfd in EP 15 en 17. Deze gebruiken tonen de eigenheid van de Cisterciënzers, hoe degelijk hun levenswijze is en bijgevolg hoezeer zij die deze weg volgen goedkeuring waardig zijn.

Strikt genomen is het enkel de constitutionele tekst die goedgekeurd wordt : het verhaal is een weergave van *voorbij* gebeurtenissen, dat aangeboden wordt ter ondersteuning van de aanvraag voor goedkeuring. De gedetailleerde reglementen zijn exemplarisch en niet volledig - bedoeld om de eigenheid van de levenswijze aan te tonen en onderhevig aan permanente herziening als manier van aanpassing aan wisselende omstandigheden.

Het is erg belangrijk voor het lezen van de verhalende elementen deze eenheid naar waarde te schatten. De verhalen werden met een welbepaalde bedoeling opgenomen in een juridische collectie en werden daardoor geschreven vanuit een bijzonder perspectief. We zullen ons vergissen als we deze teksten lezen zonder hun juridisch karakter in overweging te nemen.

2. Teksten, bedoeld om te overtuigen

De primitieve documenten van onze Orde zijn **pleidooien**. Ze proberen de lezer te overtuigen en niet enkel informatie te geven. Ze werden ontworpen als doeltreffende middelen om een overtuiging door te geven - en daardoor, binnen hun bijzondere situatie, bewerkers van verandering te zijn. Zij werden in het bijzonder geschreven om de Romeinse Curie te overtuigen dat de beginnende Cisterciënzerorde een gepaste ontvanger was van pauselijke bescherming.

Wanneer we onze primitieve documenten lezen, zullen we ons ervan bewust worden dat bepaalde overtuigingstechnieken gebruikt worden. Deze documenten promoten de zaak van pauselijke goedkeuring van de Cisterciënzerlevensstijl. De teksten werden vanuit dit standpunt samengesteld. In de voorstelling zullen we enkele van de volgende methodes aantreffen :

- 1) een zekere selectiviteit met betrekking tot de verschafte informatie; negatieve gegevens worden slechts zelden blootgegeven,
- 2) informatie wordt spaarzaam gegeven; er wordt een zekere logica gehanteerd volgens dewelke alles geleidelijk en vlot verloopt - als teken van het ontvouwen van Gods plan,
- 3) het gebruik van 'goed-voelende' termen : woorden die geneigd zijn een positief antwoord op te roepen bij de lezer,
- 4) een 'beroep op de autoriteit' wordt gebruikt om alle opkomende gevoelens van onbehagen in de kiem te smoren - gunstige getuigenissen worden aangebracht om het pleidooi te ondersteunen,
- 5) polemiek wordt gebruikt - voorzichtig. Er zijn twee manieren om dezelfde verandering voor te stellen : ofwel is het een ommekeer van kwaad naar goed (*Exordium Parvum*) of - wat vriendelijker is - een overgang van goed naar beter (*Exordium Cistercii*).

Wat betreft het specifieke doel van deze documenten (nl. pauselijke goedkeuring verwerpen) zijn drie andere thema's duidelijk :

- 6) de nieuwe organisatie wordt voorgesteld als een levensvatbare en krachtige onderneming met een briljante toekomst - niettegenstaande moeilijkheden uit het verleden,
- 7) zij vertoont geen gelijkenis met enig andere onderneming en kan daardoor onder geen enkele bestaande structuur ondergebracht worden en
- 8) de gevraagde goedkeuring zal - indien ze gegeven wordt - niet leiden tot de schending van de rechten van anderen.

Retorische kritiek

De retorische kritiek is een leesmethode die de vraag stelt : *waartoe (tot welke houding/handeling) leidt deze tekst mij ?* De meeste geschriften hebben enigszins de bedoeling te overtuigen. De auteur kan proberen mij te overtuigen dat een bepaald besluit juist, wettelijk, eervol, gemakkelijk of zelfs noodzakelijk is. Er wordt een inspanning gedaan, mijn denken te richten zodat het in een voorafbepaalde lijn gaat en niet geneigd is tot een andere besluiten te komen.

In de klassieke retoriek dacht men dat de overtuigingskracht van een tekst voortkwam uit drie elementen :

- * *Ethos* de persoonlijke kwaliteit (of gezag) van de auteur,
- * *Pathos* het vermogen van de tekst bij de lezer de gepaste gevoelens op te wekken en
- * *Logos* de stevigheid van de gegevens, de duidelijkheid van de gedachtengang en de correcte logica.

Sommige teksten kunnen we niet echt begrijpen als we ze niet beschouwen als onderdeel van een programma dat wil overtuigen.

Er is niets achterbaks of beschamend in het schrijven van een tekst die bedoeld is anderen te leiden tot een bepaald besluit - overtuigen is erkend als literair *genre*. Niettemin is het voor ons als lezers belangrijk het verschil te herkennen tussen een overtuigende tekst en een objectief verslag. We moeten waakzaam blijven voor de mogelijkheid van een 'verborgen agenda'.

3. Het uitbreken van controversie

De fundamentele juridische collectie van onze Orde werd vastgelegd tussen 1165 en 1178. De versie die tot dit punt geëvolueerd was, werd beschouwd als de officiële of 'aanvaarde tekst' (*textus receptus*). Eeuwenlang hebben monniken en monialen deze teksten gelezen, in alle eenvoud gelovend dat ze op die manier uit de handen van de Stichters overgedragen waren. In 1878 publiceerde Philippe Guignard, van de Stadsbibliotheek van Dijon, een gedrukte uitgave van de beste Cisterciënzerhandschriften - één hiervan beschrijft het doel, nl. te dienen als standaardtekst : "zodat dit huidige boek het onveranderlijk exemplaar weze ter vrijwaring van de uniformiteit en ter verbetering van de verscheidenheid in andere boeken."

Toen veranderde alles...

Een verduidelijking omtrent terminologie

Er zijn twee collecties primitieve documenten bewaard gebleven die beide dateren uit de eerste helft van de twaalfde eeuw.

Eerste reeks

Exordium Parvum + Carta Caritatis + Instituta (per jaar)

Tweede reeks

Exordium Cistercii + Summa Carta Caritatis + Capitula (per thema)

Er bestaan twee versies van de Carta Caritatis :

<i>Vroeger</i>	Carta Caritatis Prior	= CC1
<i>Later</i>	Carta Caritatis Posterior	= CC2 (standaardtekst)

Een nieuw stadium bij de studie van Cisterciënzerdocumenten begon met de ontdekking van versies van teksten die grondig verschilden van wat tot dan toe aanvaard was. Dit leidde wetenschappers ertoe op zoek te gaan naar meer manuscript-bewijzen om daaruit hypothesen te vormen om de verschillen te verklaren. Onvermijdelijk kwamen ze tot uiteenlopende meningen en liep dit uit op controverse. Zonder teveel in detail te treden, mag men zeggen dat deze klimaatsverandering plaats vond omwille van belangrijke ontdekkingen van manuscripten, die bekend werden in de periode 1932-1952.

- a) In het begin van de 20e eeuw ontdekte Auguste Trilhe in Parijs twee manuscripten met een versie van de Carta Caritatis die ouder was dan CC2; deze versie kreeg de naam *Summa Carta Caritatis*. Trilhe's werk werd nochtans slechts in 1932 gepubliceerd.
- b) Een handschrift uit de twaalfde eeuw, gevonden door Josip Turk in de universiteitsbibliotheek van Ljubljana (of Laibach in Slovenië) en een ander in Zürich bevestigen het bestaan van deze oudere versie. Deze vondst werd eerst in 1938 gepubliceerd en daarna in 1945. Het was de versie CC1 (*Carta Caritatis Prior*).
- c) De ingekorte versie met het *Exordium Cistercii* en de *Summa Carta Caritatis* moet nog vroeger gedateerd worden sinds Dom Jean Leclercq in Trente een manuscript ontdekte en het in 1952 publiceerde. Dit manuscript dagtekent van vóór 1147 en misschien zelfs van 1136-1140.

Het resultaat was dat er nu drie versies bestonden van de juridische collectie en er moest enige verklaring gevonden worden voor de onderlinge verschillen. Deze controverse is niet op de eerste plaats het resultaat van theorieën, uitgevonden door wetenschappers om hun tijd te vullen. Ze komt voort uit de noodzaak de concrete gegevens te kunnen begrijpen die vanuit de twaalfde eeuw nu in drie verschillende versies op ons af komen.

Drie vormen		
Standaardtekst	Laibach MS 31	Trente MS 1711
@ 1175	@ 1147	1136-1140
EP	EP	EC
CC2	CC1	SCC
Instituta	Instituta	Capitula

De eerste die probeerde de verwarring op te lossen was Jean Lefèvre, een student die in Leuven doctorerde. Zijn artikels (waarvan er in 1954-1955 zeven verschenen in *Collectanea*) sloegen in de Cisterciënzerwereld in als een bom. Zijn meest relevante besluiten waren de volgende :

Besluiten van Jean Lefèvre	<i>Antwoord</i>
1. De standaardteksten van de primitieve documenten zijn niet de oorspronkelijke versies.	1. Algemeen aanvaard
2. De teksten evolueerden in de loop van de twaalfde eeuw.	2. Algemeen aanvaard
3. Deze ontwikkeling ging verder, niet alleen naargelang de veranderende omstandigheden van de Orde maar als onderdeel van het proces om pauselijke goedkeuring te verkrijgen.	3. Gedeeltelijk aanvaard
4. De tekst van Trente MS 1711 (die het <i>Exordium Cistercii</i> en de <i>Summa Carta Caritatis</i> bevat) is de oudst bestaande versie van de teksten.	4. Algemeen verworpen
5. De bestaande versie van het <i>Exordium Parvum</i> bevat bedrieglijke elementen, bedoeld om de onwetigheid van de stichting te verbergen.	5. Algemeen verworpen

Lefèvre publiceerde zijn werk haastig - alvorens zijn doctoraatsthesis voor te stellen. Er was een gebrek aan diepere achtergrondkennis en onvoldoende samenspraak met anderen die op hetzelfde terrein werkten. Dit resulteerde in onjuist onderzoek en zijn besluiten werden verzwakt door ernstige vergissingen en foutieve beoordelingen. Na zijn doctoraat zette hij zijn werk op dit domein niet verder. We moeten toegeven dat het een pluspunt is dat Lefèvre's werk de lont was die veel onderzoekers ertoe aanzette het bewijsmateriaal omtrent de Cisterciënzeroorsprong opnieuw te onderzoeken.

Momenteel wordt algemeen aanvaard dat EC + SCC een parallelle ontwikkeling vertonen die plaats vond na het verschijnen van EP + CC1 en vóór de redactie van EP + CC2.

Wat het scenario betreft dat achter de samenstelling van EC + SCC steekt en zijn datering, bestaan er hoofdzakelijk twee hypothesen die elk hun waarde hebben. De eerste is verbonden met de namen van Jan-Baptist Van Damme van Westmalle en Jean-Baptiste Auberger OFM. De tweede hypothese werd ontwikkeld door Chrysogonus Waddell van Gethsemani. De eerste hypothese verklaart de lovende verwijzing naar Stefanus van Cîteaux op grond van het feit dat de tekst uit een ander klooster komt (Clairvaux); de tweede besluit eerder dat de tekst samengesteld werd na Stefanus' overlijden (nl. door zijn opvolger Renardus). Onnodig te vermelden dat beide hypothesen voortdurend veranderen naargelang de auteurs zich inspinnen tot een betere synthese te komen van het beschikbare bewijsmateriaal.

Hieronder volgt een vereenvoudigde voorstelling van het proces. De fasen worden aangegeven naargelang de verschillende versies van de *Carta Caritatis* verschijnen.

1. In de stichtingsdocumenten van Pontigny (1114) werd de eerste versie van de constitutionele tekst de "Carta Caritatis et Unanimitatis" genoemd. Vandaag heet dit de **Primitieve Carta Caritatis**.

Deze tekst is geschreven in de eerste persoon meervoud : "Wij...". Dit komt overeen met de hoofdstukken 1-3 van de bestaande Carta Caritatis.

2. Om in 1119 de goedkeuring van Callixtus II te bekomen, compileerde Stefanus de eerste collectie, bestaande uit
  - a) *Exordium Parvum*
  - b) *Carta Caritatis*
  - c) Een eerste reeks Instituta
3. Het *Exordium Cistercii* en de *Summa Carta Caritatis* zijn overzichten of samenvattingen van de teksten van 1119 (EP en CC1), samengesteld vóór de redactie van CC2.

	Eerste hypothese	Tweede hypothese
4.	<i>De parallelle collectie (EC + SCC + Capitula) was</i>	<i>De parallelle collectie (EC + SCC + Capitula) was</i>
	a) een niet-officiële tekst	a) een officiële tekst
	b) samengesteld in Clairvaux	b) samengesteld in Cîteaux
	c) rond 1124	c) rond 1137/1138
		d) door abt Renardus

---

5. In de jaren die aan de bevestiging door Eugenius III (1152) voorafgingen, bleef de collectie evolueren, vooral rond 1147 - de periode van de liturgische hervorming en de grote incorporaties van Savigny en Obazine.
6. De *Carta Caritatis Posterior* (CC2) verscheen tussen 1165 en 1173, werkte de vorige versie bij en weerspiegelde de veranderingen in de Orde. Dit werd de standaardtekst (*textus receptus*).

4. De evolutie van de juridische collectie

Om een vollediger beeld te geven van de ontwikkeling van de juridische collectie, moeten nog enkele elementen aan de puzzel worden toegevoegd. Oorspronkelijk werden de observanties beschreven door eenvoudigweg een keuze te maken uit deze die de nieuwe Orde kenmerkten. Voor het overige bleven de Stichters de gebruiken onderhouden die ze in Molesme hadden gekend en die in het westers monachisme algemeen in voege waren. Naarmate latere generaties hen opvolgden, werd het noodzakelijk deze observanties te codificeren - om te expliciteren wat tot dan toe impliciet was. Bijgevolg werden de Instituta of Statuten talrijker en eventueel vastgelegd in *Boeken van de Gebruiken*. De Cisterciënzers hadden twee dergelijke boeken :

- * **Ecclesiastica Officia** (EO) - de reglementen of gebruiken voor de (koo)-monniken, en
- * **Usus conversorum** (UO) - de reglementen voor de lekebroeders.

Wat de inhoud betreft, vertoonden deze geen grote verschillen met de boeken der reglementen die van kracht waren tot halverwege de zestiger jaren van deze eeuw. Ze moesten vaak op punt gesteld en bijgewerkt worden omdat ze handelden over routine-aangelegenheden van het dagelijks leven. Evenals de andere teksten in de juridische collectie ondergingen ze verschillende stadia - sommige hiervan blijken duidelijk uit manuscripten van verschillende data. Schema 1 geeft een algemeen beeld van de manier waarop de belangrijkste collecties evolueerden langs vijf onderscheiden wegen :

*	NARRATIEVE TEKST	Exordium
*	CONSTITUTIONELE TEKST	Carta Caritatis
*	STATUTAIR RECHT	Instituta
*	GEBRUIKEN VAN MONNIKEN	Ecclesiastica Officia
*	GEBRUIKEN VAN LEKEBROEDERS	Usus Conversorum

Het is ons onmogelijk in dit programma de details van de voorgestelde hypotheses te onderzoeken, noch de inhoud van alle onderdelen van de juridische collectie. We geven hierna louter een schets om de context toe te voegen aan de manier waarop we de voornaamste primitieve documenten lezen : het *Exordium Parvum* en de *Carta Caritatis*.

Onze eerste opdracht zal een herhaling zijn. We zullen de kunst van de **minutieuze lezing** beoefenen door ons toe te leggen op het *Exordium Cistercii*. Dit zal ons ook vertrouwd maken met de gebeurtenissen die in het *Exordium Parvum* zullen beschreven worden vanuit een ander perspectief.

5. Hoe moeten we de Primitieve Documenten lezen ?

Hieronder volgen enkele suggesties omtrent een leesteknik die ons zal toelaten gevoeliger te worden voor de verborgen nuances in de teksten waarover we nadenken.

a) Langzaam aan

Het vermogen snel te lezen wordt vandaag als kenmerk van een geleerd iemand beschouwd. Snel-lezen is, juister gezegd, louter een kenmerk van iemand die druk bezig is - iemand die geen tijd kan vrijmaken om meer te doen dan de belangrijkste boodschap eruit te halen. Bij een dergelijke haastige lezing worden nuances en bijzonderheden die, door de keuze van woorden en elementen van persoonlijke stijl een subtiel onderscheid aanbrengen, terzijde gelaten. Poëzie gaat verloren. De boodschap wordt ontvangen, maar de "meta-boodschap" - de fijnere elementen van de totale boodschap - blijft onbekend.

b) Blijf niet bij eerste indrukken

Teksten uit een andere tijd of cultuur lijken ons vaak vreemd. We vinden het vaak moeilijk sympathie te voelen voor de waarden die zij uitdrukken, of we nemen een kritische houding aan tegenover alles wat uitgedrukt wordt. We moeten ons bewust zijn van deze neiging en ze zo neutraliseren. Leer open te staan tegenover een nieuwe tekst om hem toe te laten jou te beïnvloeden. Trek geen overhaaste besluiten, maar besteed tijd aan de tekst, word je bewust van onze moeilijkheden ermee of onze gereserveerdheid. Begin een dialoog. Het is dit proces van dialoog en uitwisseling waar je voordeel uit haalt - het louter eens of oneens zijn met de tekst is waardeloos tenzij we ons werkelijk ingezet hebben te luisteren en voor onszelf te onderscheiden.

Luisteren naar Nieuwe Muziek

"We moeten altijd geduldig luisteren naar een nieuw werk. We moeten het niet aanvaarden nadat we het leerd kennen. Moderniteit bevat geen waarde louter omdat ze modern is. Maar we moeten eerst en vooral luisteren naar nieuwe muziek - luisteren tot we het evengoed kennen als de meesterwerken waarvan wij houden. **We kunnen niet zeggen dat we van iets niet houden - indien we het niet kennen.** Het niet-vertrouwd zijn, baart soms misprijzen."

Neville Cardus, *Music for Pleasure*.

c) Neutraliseer vooroordelen

Indien we denken de tekst reeds te kennen, zullen we er waarschijnlijk enkel een blik op werpen en dan onze bewustwording laten beheersen door al onze vroegere besluiten. Het resultaat zal zijn dat vroegere indrukken weer afgedraaid worden, zonder nieuw inzicht of grotere diepgang. Telkens we lezen, moeten we de tekst benaderen met de verwondering van een eerste ontmoeting. De tekst is niet veranderd, maar ik ben veranderd. Iedere keer als ik de tekst ontmoet, ben ik een andere persoon : indien het erom gaat authentiek te zijn, dan zal de interactie tussen mijn "ik" van vandaag en de tekst iets nieuws zijn. De discipline die ik moet leren is "ononderbroken luisteren" - niet toelaten dat mijn vooroordelen mij verhinderen te letten op wat de tekst *werkelijk* zegt.

Iemand die probeert een tekst te begrijpen, moet alles op afstand houden wat - op basis van vooroordelen - zich aanbiedt als de geanticipeerde betekenis, indien deze door de betekenis van de tekst zelf verworpen wordt.

H.-G. Gadamer, *Truth and Method*, p. 422.

Elke ervaring, die die naam waardig is, druist tegen onze verwachting in.

Ibid., p. 319.

De impliciete overtuiging dat ik niets meer te leren heb van onze primitieve documenten is de grootste vijand om nieuwe inzichten en inspiratie te vinden door hernieuwd contact ermee. We moeten de verveling overwinnen die volgt uit gewenning. "We moeten ons richten op de groten van de traditie; maar met een frisse geest, alsof ze ons onbekend waren, bijna als waren ze profeten die nieuws brengen van ongekende werelden en die we moeten beluisteren met overgave van onszelf..." (Allan Bloom, "The Study of Texts, p. 302.)

d) Gebruik uw verstand

Ons lezen van oude teksten moet een actief proces zijn. Net zoals we ons méér moeten inspannen, in contact te treden met iemand die een andere taal spreekt of van een andere cultuur komt, zo moeten we ons inspannen, te horen wat deze teksten, die ons zo vertrouwd leken, *werkelijk* zeggen.

Een andere wereld

Hoe nauwgezet wij zo'n tekst lezen, des te duidelijker wordt het dat we niet alleen een andere taal moeten leren, maar hoe dan ook een weg moeten vinden om in te treden en greep te krijgen op een totaal verschillende wereld. Het erkennen van de linguïstische en historische afstand

tussen onszelf en oude teksten openbaart de ware diepte en breedte van de opdracht tot interpretatie. Dit suggereert dat we ons niet enkel vertrouwd moeten maken met de basisgeografie van die andere wereld, maar dat we ook een weg moeten vinden, de betekenis van die andere wereld over te brengen naar de onze. Indien een dergelijke vertaling levensvatbaar wil zijn, moet ze een manier vinden om onze wereld in dialoog te brengen met die andere wereld, zodat we groei kunnen ervaren en een nieuw verstaan.

Douglas Burton-Christe
The Word in the Desert, p.16-17.

Evenals niet allen dezelfde aanleg hebben voor vreemde talen, zo beschikken wij niet allen over dezelfde vaardigheid in het omgaan met oude teksten. Het is belangrijk dat we alles doen wat we kunnen. Activiteit en inspanning brengt begrip voort. Het alternatief is een mentale verveling die geen begripen oplevert en enkel dient om ons verder af te leiden van de traditie.

e) Gebruik je verbeelding en gevoelens

Nochtans is mentale inspanning niet alles. Vanuit onze praktijk van *lectio divina* zijn we gewoon een tekst toe te laten ons te raken en gevoelens op te wekken. Opdat dit zou gebeuren, gebruiken we onze verbeelding en gunnen we ons de vrijheid er een meer poëtische interpretatie op na te houden.

In deze eerder subject-gerichte benadering is de tekst niet langer een louter object of gebruiksvoorwerp. We worden uitgenodigd in het proces in te treden waartoe de tekst ons inleidt :

Traditie is een *levende* realiteit waarvan wij deel uitmaken. Onze bereidheid, ontvankelijk te zijn voor het verleden is de voorwaarde om deel te hebben aan het doorgeven en vernieuwen van ons erfgoed. We kunnen anderen niet geven wat we zelf niet ontvangen hebben. Dit proces van beïnvloeding door de traditie raakt ons hele leven. Een subject-gerichte lezing is niet louter een intellectuele oefening : we moeten er onze verbeelding en onze gevoelens bij betrekken, want hierdoor ontvangen we de energie die in de tekst vevat ligt. Als we anders handelen, houden we de levensstroom tegen die vanuit de tekst door ons heen naar de toekomst stroomt.

Door systematisch alle subjectieve elementen te verwijderen... maakt hij zich los van het onophoudelijk voortgaan van de traditie, waarin hijzelf zijn historische realiteit heeft. Gadamer, *op. cit.*, p.322.

f) Herken bijzondere woorden

Een minuitieuze lezing is moeilijk zonder gevoeligheid voor woorden. Zuster Edith Scholl van Wrentham is begonnen aan een reeks artikels waarin ze de diepte aangeeft van de betekenis die in onze cisterciënzerwoordenschat schuilt. Geen weet hebben van bijzondere betekenissen staat gelijk met zichzelf veroordelen tot oppervlakkigheid. We kunnen niet allen experts worden, maar het is ons wel mogelijk een lijst aan te leggen van termen die een sterke emotionele, intellectuele of spirituele inhoud hebben - en aandacht te schenken aan deze termen telkens we ze ontmoeten. We kunnen de betekenis van deze bijzondere woorden bestuderen of er met anderen over discussiëren. Dit zal resulteren in een rijkere en boeiender lezing en we zullen een sterker gevoel van solidariteit hebben met hen die ons voorgingen.

g) Heuristische studie

"Heuristiek" is geen alledaags woord - het betekent eenvoudigweg "voor zichzelf ontdekken". "Heuristisch leren" is een opvoedingsproces, gebaseerd op het principe van het actief zoeken en eventueel zelf vinden van het antwoord. I.p.v. passief alles wat we moeten weten te ontvangen van een leerkracht, worden we aangemoedigd zelf de verantwoordelijkheid op ons te nemen om de puzzel op te lossen. We hebben een vraagstuk : we denken erover na, bespreken het met iemand, bladeren in boeken en lezen artikels. Onze interesse in de vraag geeft ons energie. Het resultaat is dat het antwoord dat we voor onszelf vinden vaak persoonlijker en duurzamer is dan om het even welk onmiddellijk klaargestoomd antwoord dat we van een leerkracht krijgen. Het zoeken versterkt ons verlangen naar kennis en maakt ons meer open voor alle gevolgen van het antwoord dat we eventueel vinden.

Exordium werkt met heuristische principes. De drie eerste units bevatten veel informatie - maar ze zijn louter inleidend. Van nu af zal de klemtoon verlegd worden van de inhoud naar het proces, en uw antwoord moet actiever worden. Laat de vragen in u opkomen terwijl u het *Exordium Cistercii* leest. Blijf zoeken naar antwoorden. Laat het niet over aan iemand anders. Wees moedig, doe het zelf.

6. Een minuitieuze lezing van het *Exordium Cistercii*

Open uw exemplaar van het *Exordium Cistercii*. Neem een blad papier en iets om te schrijven en begin te lezen. Het kan helpen als u luidop leest. Let op ieder woord en vraag je af wat het betekent, waarom het gekozen werd en welk soort echo's het in u oproept. Om antwoorden te vinden, zult u wellicht terug moeten blikken naar Unit 1-2 en ook al vooruitkijken naar de tekst van het *Exordium Parvum*. Misschien is het nodig iets extra te lezen.

Ter herinnering : een minutieuze lezing

Er dient een regel-per-regel, woord-voor-woord lezing ondernomen te worden... Het moeilijkste is nochtans het eenvoudigst te formuleren : elk woord moet begrepen worden. Dit is moeilijk, want het oog heeft de neiging juist over die dingen heen te springen die het meest schokkend zijn of die het meest onze manier om de dingen te bekijken, in vraag stellen... Het argument of het voorbeeld dat het meest buiten proportie, alledaags of vervelend lijkt, is precies hetgeen ons een teken geeft van wat zich buiten onze structuur bevindt en haar in vraag stelt. Men ziet over die dingen heen, tenzij men papier en potlood neemt, onderstreept, telt, overal bij stilstaat en probeert zich te verwonderen.

Allan Bloom, "The Study of Texts"
in *Giants and Dwarfs : Essays 1960-1990*, pp. 306-307.

1. "Hier beginnen de gebruiken van de cisterciënzermonniken." Waarom staat deze titel aan het begin ? Wat zijn "gebruiken" ? Wat zegt het gebruik van het woord "Cisterciënzer" over de datum van het werk ?

Hoofdstuk 1

2. Welk bijbels thema roept het woord "vertrek" (*egressus*) op ? Meent u dat dit door de schrijver zo bedoeld was ?
3. Herzie wat u weet over de situatie van Molesme. Hier is het beeld positief. Hoe wordt dit uitgedrukt ? Denkt u dat dit oprechte lof is ?
4. Welke fouten bestonden er in Molesme samen met de deugden ? Welk soort mannen reageerde hierop ? Zoek op 2 Tim. 2,4.
5. Welke deugden streefden de Stichters na ? Som ze op en geef er een definitie van; zeg waarom elk zo belangrijk was. Zijn deze deugden van belang voor u en voor uw gemeenschap ? Indien ja, hoe worden ze in praktijk uitgedrukt ?
6. Waren de Stichters schuldig aan mopperen en aansteken tot rebellie ? Indien niet, wat deden ze dan wel ? Is het hun bedoeling hetzelfde te doen in uw gemeenschap ?
7. Welke kwaliteit wordt op drie verschillende manieren vermeld i.v.m. de daad van het vertrekken zelf ?
8. Welke prijs betaalden de Stichters ? Zoek op 2 Tim. 3,12. Wat betekent 'eenzaamheid' en 'woestijn' in deze context ? Zoek op Dt. 32,10. Waarom was

Cîteaux (!) 'een plaats van verschrikking' ? Geeft Cassianus' *Gesprek* 1,3 een verklaring ?

9. Vindt u hier een begin van een 'spiritualiteit van de plaats' ? Wat zijn de elementen ? Is 'strengheid' (*asperitas*) belangrijk in de Cisterciënzerlevenswijze ? Hoe wordt dit heden uitgedrukt ? Wat bedoelt de tekst met 'soldaten van Christus'?

Hoofdstuk twee

1. Het woord voor 'oorsprong' is **Exordium**. In welke zin was Cîteaux een nieuw begin ? Let erop dat het woord dat gebruikt wordt voor beide kloosters (Molesme en Cîteaux) *coenobium* is : een klooster voor cenobieten, voor hen die leven in gemeenschap.
2. Bij de stichting van het Nieuw Klooster speelden verschillende personen verschillende rollen : hoe zijn deze complementair ? Wat betekent het dat "zij een eenzame plaats vonden en die uitbouwden tot een abdij" ? Wat is de betekenis van de herdersstaf ? De monniken verbonden zich tot stabiliteit 'onder hem' (*sub ipso*): wat betekent dit ?
3. Hoe nauwkeurig vindt u de korte vermelding van de verandering in beleid, tegen de achtergrond van wat u weet uit Unit 2 ? Wat weet u over Albericus ?
4. Waarom is vrede tussen de kloosters zo belangrijk en hoe werd dit aangemoedigd door de twee gemeenschappen te scheiden ?
- 5-6. Welke tekenen van groei worden toegewezen aan het dienstwerk van Albericus ? Zegt de RB iets over 'eenzaamheid' en 'ijver' ? In welke zin is deze consolidering anders dan wat eerder gezegd werd over Molesme ?
7. Lijkt het beeld van 'Dom Stefanus' u levensecht ? Hoe kunt u dit vergelijken met uw indrukken ? Wat wordt bedoeld met de gemeenplaats : 'de tucht van de Regel'?
8. Welke functie heeft dit vers bij de ontwikkeling van het thema ? Waarom schrikte 'strengheid' eventuele roepingen af ? In welke zin was dit anders dan in andere kloosters (in het bijzonder nieuwe stichtingen) ? Wat was de oplossing voor het gebrek aan roepingen ?
- 9-10. De overgang van een moeizame stichting naar een bloeiende Orde was dramatisch. Welke theologische thema's gebruikt de auteur van het EC om dit te verklaren ? Welke factoren waren hier volgens u bij betrokken ?
11. Welke betekenis moet men hechten aan het moederlijk karakter van Cîteaux ? Heeft dit praktische gevolgen ? Hoe gewetensvol probeerden volgens u de Stichters Sint-Benedictus te imiteren ?

12-13 Wat is het doel van de *Carta Caritatis* ? Hoe tonen deze verzen volgens u aan dat deze collectie niet de oorspronkelijke is ?

14. Kan dit vers gebruikt worden om het *Exordium Cistercii* te dateren ? Hoe ? Moet men hierbij voorzichtig te werk gaan ?

. Hoe zou u de stijl en de bedoeling van het *Exordium Cistercii* omschrijven nu u het gelezen hebt ?

. Welke globale boodschap probeert de tekst over te brengen, zowel expliciet als impliciet ?

. Kunt u elementen in de voorstelling identificeren, die bedoeld zijn, de lezer beter te overtuigen ?

. Denkt u dat er, zoals sommigen suggereren, een Claravalliaans (of Bernardijns) geurtje aan deze tekst zit ?

. Welke impact heeft deze tekst op u ? Beschrijf wat u aanvoelt.

. Kies uit de hele tekst één vers waarover u dieper zou willen mediteren. Schrijf het op.

. Indien u tijd hebt, lees het *Exordium Cistercii* opnieuw. Bemerk u iets dat u tot nog toe ontgaan was ?

Wat betekent dit alles ?

Wij weten nu dat alle relevante documenten veranderd werden, verlengd en overgeschreven gedurende drie of vier decennia en het is van cruciaal belang duidelijk te zijn wanneer of in welke orde de verschillende versies opdoken... De ontwikkeling van de Cisterciënzerconstitutie was geen plotse ingeving van een vooruitziend genie, maar het antwoord van een aantal heldere en beleidsgerichte geesten op het te voorschijn komen van een moeilijk probleem.

Een dergelijke ontdekking is andermaal een voorbeeld van het soort herziening dat een kritisch historicus kan maken van de geschiedenis van instellingen en ideeën. Zoals gewoonlijk zijn de feiten die zo aan het licht komen meer in overeenstemming met de normale werking van meningen en instellingen, dan de oorspronkelijke hypothese van een stuk revolutionaire wetgeving was.

David Knowles "The primitive Cistercian Documents"
in *Great Historical Enterprises*, p. 222

Exordium

Unit 3 : Schema 1

Schematisch overzicht van de evolutie van de Primitieve Documenten

1090					
		MODELLEN			
1095					
1100	OFFICIELE TEKSTEN				
1105					
1110					
		PRIMITIEVE CC			
1115					
1120	KERN EP	KERN CC1	KERN STATUTEN		
1125					
1130					
1135				? EO1	? UC1
1140					
1145					
1150					
	EP	CC1	INSTITUTA	EO2	UC2
1155					
1160					
1165					
1170		CC2	INSTITUTA	EO3	UC3
1175					
1180					

JURIDISCHE COLLECTIE

1. Verhalen - EP / EC

2. Constitutie - CC / SCC

3. Gebruiken / Statutair Recht

- . a) Instituta**
- . b) Ecclesiastica Officia**
- . c) Usus Conversorum**

Exordium
 Unit 3 : Schema 3
 Transparant 2

Manuscript	Trente 1711	Laibach 31	Standaardtekst
Verhaal	EC	EP	EP
Constitutie	SCC	CC 1	CC 2
Gebruiken	Capitula	Instituta	Instituta+
	EO 1	EO 2	EO 3
	UC 1	{UC 2}	UC 3
Datum	Laat 1130'er	@ 1147	@ 1170

PRIMITIEVE DOCUMENTEN LEZEN

- 1. L-a-n-g-z-a-a-m aan.**
- 2. Blijf niet bij de eerste indrukken.**
- 3. Neutraliseer vooroordelen.**
- 4. Gebruik uw verstand.**
- 5. Gebruik je verbeelding en gevoelens.**
- 6. Herken bijzondere woorden.**
- 7. Heuristische studie.**

Exordium

Unit 3 : Groepswerk

Verschillende sporen kunnen worden gevolgd...

- 1.** U kunt discussiëren over het overtuigend element in deze primitieve documenten. Kunt u de aanwezigheid hiervan vaststellen ? Waarheen wil de tekst de lezer leiden ? Is dit proces geldig en correct ?

- 2.** Is de vraag van de ontwikkeling van de primitieve documenten *betrekkelijk* duidelijk? Indien iemand nogal in de war is, kunnen anderen in de groep de situatie misschien verduidelijken.

- 3.** Hoe goed begrijpt u de kunst van de "minutieuze lezing" ? Wat is volgens u de waarde ervan ? Wat is uw ervaring ?

- 4.** Is er iets i.v.m. uw minutieuze lezing van het *Exordium Cistercii* dat u graag zou delen of ter discussie stellen in de groep ?

- 5.** Hoe beoordeelt u het werk van de Stichters in termen van het onderscheid tussen een "achterwaarts-kijkende hervorming" en een "voorwaarts-kijkende hervorming" (cf. bladen ter overweging) ?

- 6.** Hoe beoordeelt u het werk waar wij vandaag voor staan in termen van het onderscheid tussen een "achterwaarts-kijkende hervorming" en een "voorwaarts-kijkende hervorming" (cf. bladen ter overweging) ?

Exordium

Unit 3 : Blad ter overweging

1. De evolutie van onze primitieve documenten is een ingewikkelde historische puzzel. Wat betekent dit voor u ? Waarom werden deze documenten voortdurend herzien ?
2. Welke indrukken doet u tijdens het lezen van het *Exordium Cistercii* op i.v.m. het doel en het karakter ? In welke zin verschilt het van het *Exordium Parvum* ? Vul deze zin aan, "Het *Exordium Cistercii* is voor mij een uitdaging om..." ?
3. Waar ligt uw voorkeur : bij de monniken die verder deden in Molesme of bij hen die van start gingen met het avontuur van een nieuw begin ?
4. Denk na over het volgende onderscheid omtrent de Kerk, gemaakt door Giles Constable in zijn artikel "Reformatio". Pas het toe op het project dat onze Stichters beoogden en vraag uzelf af : Welk soort hervorming hoopten zij te bewerkstelligen ?

Achterwaarts-kijkende Hervorming

De achterwaarts-kijkende hervorming houdt verband met de geïncarneerde visie van de Institutionele Kerk als het lichaam van Christus. Het wordt gezien als een ideale vorm en elke wijziging of wegvallen is, in de Augustijnse betekenis, een kwaad. Hervorming is dus het werk van herstel en restauratie van de perfecte vorm die verloren was.

Voorwaarts-kijkende Hervorming

Voorwaarts-kijkende hervorming is totaal anders. Het houdt verband met een eschatologische visie op de Kerk, die veeleer haar uiteindelijke doel beklemtoont dan haar oorspronkelijke vorm en eerder naar de toekomst kijkt dan naar het verleden. Dit soort hervorming aanvaardt de noodzaak en wenselijkheid van verandering en zelfs vernieuwing en weerspiegelt in veel opzichten de moderne opvattingen omtrent ontwikkeling en aanpassing.

Beide visies op *reformatio* zijn sterk historisch, maar in verschillend opzicht. De ene beklemtoont een punt in het verleden waar de Kerk naartoe moet streven of terugkeren; de andere beklemtoont de wisselende omstandigheden in het heden en de toekomst, en in overeenstemming hiermee moet de Kerk veranderen.

Exordium

Unit 3 : Aanvullende lectuur

Voor een bibliografie omtrent de Primitieve Documenten, zie F. de Place, "Bibliographie raisonnée des premiers documents cisterciens (1098-1200)" *Cîteaux* 35 (1984), pp. 7-54. Dit werd aangevuld in *Cîteaux, documents primitifs* (Achel : Cîteaux : Commentarii Cistercienses, 1988) pp. 215-219. Verder werd het bijgewerkt in een bibliografie, speciaal voorbereid voor **Exordium** en verkrijgbaar bij de Regionale Secretaris voor de Vorming.

Indien u geïnteresseerd bent en wat tijd hebt, kan iets uit de volgende reeks zeker de moeite lonen :

1. AUBERGER Jean-Baptiste, "La législation cistercienne primitive et sa relecture claravallienne," in *Bernard de Clairvaux: histoire, mentalités, spiritualité* (SChr 380; Paris: Cerf, 1992), pp.181-208.
2. PLACE F. de, *Aux sources de la vie cistercienne*. Pro manuscripto, 1981.
3. VAN DAMME Jean-Baptiste, "A la recherche de l'unique verité sur Cîteaux et ses origines," *Cîteaux* 32 (1982), pp. 304-332.
4. WADDELL Chrysogonus, "The *Exordium Cistercii*, Lucan and Mother Poverty," *Cîteaux* 32 (1982), pp. 379-388.
5. WADDELL Chrysogonus, "The *Exordium Cistercii* and the *Summa Carta Caritatis*: A Discussion Continued," in John R. Sommerfeldt [ed.], *Cistercian Ideals and Reality* (CSS 60; Kalamazoo: Cistercian Publications, 1978), pp. 30-61.
6. ZAKAR Polycarp, "Die Anfänge des Zisterzienserordens. Kurze Bemerkungen zu den Studien der letzten zehn Jahre," ASOC 20 (1964), pp. 103-138. An Italian version appeared in *Notizie Cisterciensi* 3 (1970) and was circulated separately: "Le origini dell'Ordine Cisterciense: Brevi osservazioni sugli studi degli ultimi quindici anni (1954-1969)".